

ETIMOLOGÍES ROMANES *

I

TOPONIMIA DE VIES Y EDIFICIS PER VIANDANTS, EN L'ÈPOCA ROMANA

Dos sols punts de vista podrèm tractar en aquest lloch dels molts que abarca la complicada toponimia romana, y encara los procurarèm reduhir tot lo possible.

Al ésser absorbida la civilisació ibèrica per la romana dominadora, hi aportà un vocabulari propi, nascut d'una manera espontania, al caliu de la evolució social. En nostres dies se posa en evidencia aquest fet, cada vegada que un nou avenç se popularisa. No són per dir les mils paraules ab què s'han enriquit tots los lèxichs, com a conseqüència dels ferrocarrils, de la fotografia, del telèfon ò dels invents elèctrichs. Donchs un fet similar devèm considerar ocorregut en quiscuna etapa d'avenç general.

La civilisació romana nos aportà moltes pràctiques noves, com les termes ò establiments públichs de reunió; les lluytes del circh y de la palestra; la nomenclatura personal; la *vila* ò casa de camp isolada, centre d'activitat agrícola; lo *cursus publicus* ò servey de correus, ab les interessants cases de postes y establiments d'allotjament; la ordenació de les carreteres senyalant distancies ab les miliaries, etc., etc.

De la multiplicat de noms personals que la *vila* romana, ò que'ls dominis dels hispà-romans han introduhit en la nomenclatura dels llochs geogràfichs, se n'ha abusat en demasia. Podèm presentar com a mostra un intel·ligent investigador català, Mossèn Joan Segura, qui se n'ocupà detingudament volentla constituir, gayre bé, en font quasi exclusiva de tota la toponimia romana. Altre intel·ligentísim escriptor, En Joseph Balari y Jovany, en algunes ocasions se deixà arrastrar

* Vegis los BUTLLETINS d'aquest ATENEU noms. 9, 10, 11, 12 y 13, hont havèm publicat *Etimologies Ibèriques*.

per creure originaries de Roma paraules que los escribans dels segles X al XII llatini-saven, perquè n'havien perduda tota noció d'altre significat genuí ò anterior, però qu'eren anteriors als romans.

De manera que, davant d'aquests fets, nosaltres, avuy, al pretendre investigar en lo camp de la propia toponimia, temèm incórrer en paregudes errades, majorment endinzantnos per una via fins ara poch esbrossada. Per ço supliquèm previament indulgencia, puix lo bon desig serà superior a la inteligencia.

Es notori, com observa Saavedra,¹ que August apuntava a un obiectiu polítich al combinar la xarxa de carreteres imperials, puix de les colonies romanes de la Iberia, totes, a excepció de vuyt, figuren en l'Itinerari, y d'aquestes, sols Celsa estava mancada de camí, car possehia la comunicació del Ebre ab Cesaraugusta y ab Dertosa.

En dos categorías principals se classificaven les carreteres: les *viæ regales* ò de primer ordre, quina denominació originaria se manté viva en los actuals *camins rals* de Valencia y Catalunya (existeix lo municipi de *Camín-real* a Terol) y les carreteres secundaries que aconduhien als *pago* ò petits llochs rurals.² Les primeres acostumaven a ésser empedrades a Espanya des de'ls temps de la República.³ Resultaven de fet prolongacions de les grans ciutats, com la famosa *Via Appia*, quins monuments sepulcrales ocupaven alguns kilòmetres.

Camins dels romans, los hi diuen, a Castelló de la Plana de Burriana, a moltes de les velles carreteres, entre elles a la que conserva l'arch romà de Cabanes.

Altres missió de les carreteres romanes consistía en esdevenir centre de publicitat, com los periòdichs d'avuy, no tant per lo seu trànsit seguit, com per lo servey del *cursus publicus*, les *mansiones* ò *stabulæ* y les termes. Llochs tots aquests, hont se coneixien y propagaven los fets més llunyans. Ab fonament de causa diu Fernández Guerra, en 1862, al contestar al discurs d'En Saavedra, que determinats noms de *mansiones* ò de *mutationes*, indicaven començar allí la frontera, y que era sagrada, com ho solien ésser totes; ò que tenia un bosch dedicat a la divinitat; ò un santuari ab dret d'asil, etc., retreguent a les *mansiones* nomenades, *Ad Fines*, *Ad Turres*, *Ad Aras*, *Ad Statuas*, *Ad Aquilas*, *Ad Pérticas*, *Ad Ansam*, *Ad Lapidem*, *Ad Lucos*, *Ad Asyla*, *Ad Herculem*, *Ad Matrem Magnam*, *Ad Palem*, etc.

1. Eduardo Saavedra, *Discurso de entrada en la Real Academia de la Historia*, p. 19.

2. «Las vías romanas se llaman, en Flandes, *calzadas de Brunehilda*; en Inglaterra, *caminos de los Gigantes*; en Italia, *vias del diablo*, y en España *camino sarraceno*, *camino de la plata*; y otros muchos valles, puertos, y lugares, han tomado su nombre de la calzada inmediata, de sus vueltas o de sus accesorios.» (Saavedra, *Discursos*, etc.)

3. «Fuera de Italia la calzada más antigua de que se hace memoria, es la que en España conducía de Cartagena a los Pirineos, para ir después por los Alpes a Roma, medida ya y señalada con los miliarios en tiempos de Escipión el Menor; después se hicieron algunos trozos en la Germania y Macedonia.» (Discursos llegits en la *Real Academia de la Historia* en la recepció pública de D. Eduardo Saavedra el 28 de desembre de 1862, p. 18.)

Lo servey del *cursus publicus* (ò com si ara diguéssim, lo correu públich), motivà se construhissin innumerables y ben provistes *mansiones*, unes de major importancia (com la *Mal-maison*, avuy poble del Nort de França), altres molt més petites. Llurs noms serva la toponimia, a igual que los dels principals accidents topogràfichs, ò obres de fàbrica, etc., fent perdre incalculable nombre de paraules anteriors. Encara en nostres dies, los ferrocarrils produeixen variacions toponímiques com *Empalme*, prop de Gerona; *Entroncamento*, a Portugal; *Segunda Caseta*, a Melilla, etc.

La carretera, estrictament considerada, sots los noms romans de *via*, *strata* y *calciata*, originà denominacions diverses: *Via*, *Vieta*, *Viada*, *Viella*, *Sobrevia*, *Viellas*, etcètera. Lo pla de *Vianya* (prop d'Olot), era atravessat per important carretera romana que's segueix perfectament vers Sant Joan de les Abadesses. Continuèm altres noms: *Via-brea* (ço es *Via-vereda*), *Viacamp* (Lleyda), etc. *Viet* es un poble de la *Ribacorsa* ò Ribagorça, situat en la Noguera Ribagorçana vers Vilaller y l'Hospitalet de Viella. Fòra de Catalunya, però dintre la Península, *Viatia* fou lo nom romà de l'actual Baeza; a més podèm anotar *Viandar*, *Vizeu*, *Vizella*, *Viana*, etc. No escasseja en la toponimia d'Italia, Austria, França, Holanda, etc.*

La *senda*, al antich reyalme de Valencia se manté conjuntament ab la idea de la dominació de Roma, anomenant *sendes dels romanos* ò *dels romans*, segons havèm dit. En la toponimia s'ha trasmudat en *endra*, com v. g. l'estany de la *Cendra* (Banyoles), *Vila-cendra*, lo dolmen de la *Cendrerera* (Port de la Selva), la cova de la *Cendra* (Alacant), mont de la *Cendrosa* (Son, Lleyda).

Les carreteres empedrades, ço es, les de major importancia, eren nomenades *strata* ò *calciata*, y en documents mitjevals ab tots dos noms al plegat, *strata calciata*. La *Estrada*, són dos poblacions de Gerona y Pontevedra; *Estrach*, altres dos llochs de Barcelona y Gerona; lo de Barcelona (avuy *Caldetes*) era punt d'arribada d'una via transversal, que, del Vallès anava a mar, passant per Vallgorguina. *Estadella*, es forma diminutiva de relació y presuposa una *estrada* immediata; d'*Estadella* (terme de Sant Andreu de Palomar), partía la via ibèrica que per Gramanet, Badalona, Tiana, Teyà, etc., seguía al llarch de la costa del Maresma, segregantse de la via general, que de la capital de la Layetania anava al Vallès, Ausona y Cerdanya per lo coll de Montcada. Anàloga causa motiva que's trobin al costat en la regió catalana de la Litera les dues poblacions d'*Estada* y *Estadilla* (Osca), haventhi altre *Estadilla* junt al riu Pisuerga.

* *Vienne* a França, *Wien* a Austria, equivalen, dintre la toponimia, a la catalana *Vianya* y a la castellana *Viana*; *Tres Viæ* es l'actual *Trevis* (Hérault); *Voie* (S. et O.); *Voyenne* (Aisne, Somme); «Le lieu dit *Simplex Via*, simple voie, a donné lieu à bien d'autres irrégularités. Comme il est situé dans le Limbourg hollandais on l'a appelé *Simpenveld*, c'est-à-dire simple champ, parce que les Flamands le prononçaient *Simplevei*, que les Romains avaient transformé en Saint Plover *Ecclesiam S. Remigii de SIMPLICIVIA, quod in vulgari corrupti sonat SAINT PLOVOIR*, dit une charte de 1203» (Hipòlit Cochéris, *Origine des noms de lieu*, pp. 125 y 152).

A Santander, *estrada* es un «camino costeadado por dos setos, vallados, o cercas»¹ Cochéris² creu que *strata* devalla del tudesch *strâza*, camí, per quant a Alemanya los carrers són dits *strasse* y a Anglaterra *street*. En lo fons, es la mateixa idea la del carrer al interior de les poblacions y la de la via pública en los despoblats. Nostra llengua en la Edat Mitjana presenta igualtat de designació, puix nomena *carrera* a lo que avuy se diu *carretera*, y *carrey* a la via del interior de les ciutats. *Carrera* assolí general aplicació en la Península Ibèrica, y encara a Madrid la *Carrera de San Jerónimo* recorda la vella via romana y lo monestir dels gerònims, erigit al seu costat. Si *strata* es paraula que la llengua llatina la prengué de la germànica, com tantes que s'assimilà d'altres idiomes parlats en aquell vast Imperi, no ho podem determinar; però sí assegurarèrem que a la nostra terra la hi portaren los romans.

Calçada, era en lo segle XI, una partida rural del terme d'Ayguallonga (avuy Sant Cugat del Vallès); Sant Pau de la *Calçada*, església a 2,300 metres de Figueres; *Les Calçades*, actual caseriu de Xodos, y *La Calçada*, prop d'Oropesa, en lo segle XVI. Podentne resseguir a Castella moltes més: com Santo Domingo de la *Calzada*, *Calzada* de Don Diego, *Calzada* de Valdumiel (Salamanca), etc., etc.

Per lo servey del *cursus publicus* ò comunicacions oficials del Imperi romà,³ y també per los serveys militars, l'Estat construhí en les carreteres edificis d' excepcional importancia. També la iniciativa privada hi erigí altres cases destinades als viatjants, per los qui volien passarhi un dia de camp. De tots ne serva recort nostra vella toponimia y de molts també lo llenguatge usual.

Les cases estacionades en llochs assenyalats, per lo servey del *cursus publicus*, eren dites *positæ* (en època moderna, cases de *postes*) *mutationes* y *mansiones*. La *mutatio* no sembla haver prosperat en nostra terra. Los passatgers de condició humil se recullien en los *stabulæ*, *tabernæ* y *cauponæ*, distingintse aquests establiments per les ensenyes ò figures, posades al exterior dels portals: un sol, un gall, una àguila, etc., designacions que's troben en los itineraris romans y subsisteixen en la toponimia.

1. Anton de Trueba, *Cuentos de color de rosa*, v. III, p. 546, Madrid, 1900.

2. A França devallen de *strata* les poblacions d'*Estra*, *Estrade*, *Estraon*, *Estrées*, *Lestret*, *Estreux*, *Estaires*, *Etrade*, *Etrée*, *Etrées*, *Estrée*, *Estry*, *Etre-au-pont*, *Etelles*, *Etrung*, *Etretat*. (Hipòlit Cochéris, *Origine des noms de lieu*, p. 125.)

3. «Il *cursus* era formato di numerose stazioni, situato lungo le grandi strade militari, che si denominavano *posite*, e che vennero poi giusta la loro importanza divise in *civitas*, *mutationes* e *mansiones*. Rimase nell'italiana favella il vocabolo *corso*, adoperato a significare il trasporto delle lettere, mentre quello di *poste* servi per lunghissimo tempo a specificare il succedersi delle stazioni di rifornimento.

Il *cursus* di Roma, che ebbe una grande importanza come il mezzo più idoneo di collegamento delle varie parti dell'impero, fu una istituzione essenzialmente governativa, onde vicino ad essa lasciò sussistere un insieme di piccoli e modesti trasporti per uso dei privati, che furono compresi sotto la generica denominazione di *angarie*. Queste, allor ché decadde il corso ufficiale, continuarono a sussistere per forza di abitudine...» etc. (L. Clavari y S. Attili, *La Vita della Posta*, p. 11.)

Lo *cursor* ò persona destinada al *cursus publicus*, s'ha perpetuat en l'actual *correu*, nom que usen les llengües catalana, castellana, italiana y portuguesa; la francesa y la rumana, dintre les llengües llatines, han adoptat la paraula *posita*, ò *posta*, com també los idiomes germànichs. En segles passats, lo castellà digué *postas* a les estacions de recambi de caballeríes.

Los correus del Estat que usaven de la posta imperial se'ls anomenava primitivament *tabellarii diplomatici*; *stratores* als escuders del príncep; *speculatores* als exploradors de la guarda; *frumentarii* als agents inspectors que Dioclecià substituí per los *sagones* ò *sazones* y també per cavallers trets de les legions *singulares equites* y regnant Constantí per los *agentes in rebus*. Tots aquests diferents personatges oficialment afectes als camins públichs, reberen lo nom genèrich de *veredarii*, també donat als particulars viatjant ab lo *diploma* ò permissió d'utilisar la posta imperial, als qui, a més, deyen *commeantes* y *diplomarii*.¹ De *veredarii* devalla lo nom català *Viader*, y de *stratores* lo d'*Estrader*.

La *posita*, d'hont arrenca la *posada* castellana, deixà en la toponimia hispana viu rastre en la sede episcopal de *Vallis Posita* (avuy Valpuesta) al confí de la terra de Burgos, junt a la Vasconia. També a Catalunya hi trobarem lo coll de *Poses*, entre lo Vallès y lo Moyanès. Balari y Jovany tracta de la *pausa* en lo segle XI (llatinisació de *posa*);² a Galicia subsisteix la *pousa*, aplicantla a la masía rural; y la *pousada* ja figura a Portugal en document de 1096.³

Lo *cursus* ò acció de córrer, tant la que verificava lo missatger qui duya correspondència com la realisada per l'atleta al circh, al gimnàs o a la palestra, s'ha perpetuat en lo lèxich y en la toponimia de les llengües novo-llatines. En català es lo *cors* ò *cos*, que tant s'usa; en francès, la *course*;⁴ *cursa*, en castellà; *coso* en aragonès; *couso* y *cos*, en galaich; *cosío* en terres de Cantabria, etc. En català, algunes vegades lo *cors* ò *cros* s'ha transmudat en *cort* (com en *Corts de Sarrià*),⁵ y en francès la *course* en *court*. Qualse paraules resulten completament confoses dintre la toponimia, perdentse quasi la primera per acréixer l'extensió de la segona. També en castellà *corte* ò *cortes*, s'han fet tan generals que han ofuscat a la *cursa* y la ha absorbit

1. Daremberg y Saglio, Diccionari, p. 1,654.

2. J. Balari y Jovany, *Cataluña. Orígenes históricos*, p. 686.

3. Vegis lo Diccionari de Ducange, paraula *Pousada*.

4. Desorientat estigué, a nostre entendre, Cochérís (*Origine des noms de lieu*, p. 94), al seguir a Max Muller y creure ésser sempre la paraula toponímica *court* derivada de *curtis*, y aquesta de *cohors*. «Ce fut, dit Max Muller, sur les colines du Latium, que le mot *cohors* ou *cors* fut employé d'abord dans le sens de clai, parc enclos pour les bestiaux.»

5. Lo vell *cors* ò camí de Sarrià, que arrencava a Sants de la via general barcelonina, dirigintse drete via a la serra de *Cerola* (avuy Tibidabo), per la vall *Veredera* ò de la vereda (Vallvidrera), juntantse ab la del Vallès en l'Octavià miliari, era un veritable *cors* ò camí de trànsit tirat, segons ho comproven los fets (F. Carreras y Candi, *Cors y no Corts de Sarrià*, publicat en *Bulletí del Casino de Sans*, a. I, 1918, n. 4). Allí mateix, al atravessar lo camí una partida dita *Trullols*, se li digué també *Corts dels Trullols* (F. Carreras y Candi, *Ciutat de Barcelona*, p. 319).

quasi sempre. *Cort, court, cortes*, devallen del llatí, *cohors* y *cohortes*, de molta aplicació toponímica com a lloch per recloure bestiar.

La via o lloch hont la *cursa* era efectuada ò per hont transitava lo *cursor* (corredor), fos particular ò públich, fou també dita *cors*. A Menorca es viva la paraula: *cors de Gracia* diu tothom a la carretera que de Mahó va a Gracia y als megalitos. A Tarragona era nomenat *Cors del Bou*,¹ fins a mitjans del segle XIX, a la *corrida de toros*. Los francesos avuy diuhen *courses de chevaux* y en català s'aplica lo nom de *corsos* ò *cossos* a les carreres a peu.² *Corso* ò *coso* es en molts llochs d'Aragó la via de trànsit continuat (Çaragoça, Osca, Barbastro, etc.), y en algun de Valencia (Alberich). Viu, en la toponimia catalana, la paraula *Cors*, en una partida rural de Sant Pere de les Preses, per hont transcorre l'antiga via d'Olot; en un mas del terme de Les Planes (Gerona) y en altre mas de Vich, hont neix lo riuet *Cors* ò *Rimientol*, etc.

De *Cors* se n'ha fet *cos* a Catalunya y a Galicia, com d'*orsa* y *orsera* abdúes llengües n'han format *ossa* y *ossera* (vegis Balari, *Cat., Orig. hist.*, p. 200). *Cos* es una partida rural de Juneda (Lleyda) y altre de Montagut (Gerona); y es lo nom d'una riera per hont transita lo camí d'Arbucies a Joanet, també coneguda per riera de *Joanet*. *Cos-castell* es un agregat del municipi de Peramea (Lleyda). Sant Esteve de Cos es un municipi de La Coruña; a Santander, lo municipi de Mazcuerras té un agregat conegut per *Cos*.

A Galicia ha pres les formes de *Couso*, *Cousada*, *Cousión* y *Couselo*, y a Santander la de *Cosío*. *Cossa* es a Castelló de la Plana lo lloch hont se fan córrer cavalls.³ *Coso* es un municipi de Zamora; un riu que atravessa la vega de Cepeda (Salamanca); y un poble de León per hont passa lo camí que va a Murias y a Vigo y a San Martín de Castañeda. *Corso* se troba a Mallorca, al municipi de Manacor.

La molta extensió de la paraula li feu pendre acepcions metafòriques,⁴ reculant de son primitiu significat.

De les transfiguracions de *cors*, la més corrent, després de *cort*, es la de *Cros*. Una porció de la via principal barcelonina que anava a Montcada, al arribar al

1. També a Tarragona als jochs infantils de córrer per carrers se'ls hi deya *fer cossos* ò *fer corsos*. Significat paregut se troba en territori castellà de Vizcaya: «Toros se celebraron ... en un cercado o *coso* que se construyó en la aldea de Pandozales». (José E. Delmás, *Guta histórico-descriptiva del Viajero en Vizcaya*, Bilbao, 1864, p. 282.)

2. «La Biblioteca *Los Sports* ha publicat el volum XV dedicat a un dels més interessants i que més necessitat es trobava d'una orientació tècnica a tret de tothom, com són les Carreres a Peu, ò Cossos, com se deya antigament i subsisteix encara en diferents encontrades de la nostra terra.» (*La Veu de Catalunya*, del 22 de febrer de 1917.)

3. Huguet y Segarra en *Provincia de Castellón*, de la *Geografía General del Reino de Valencia*, p. 171.

4. *Cors* y *corso*, en sentit metafòrich, s'apliquen al navegar dels pirates, assaltant vaixells; com *kurs* y *curso* indiquen metafòricament lo recorregut d'una comitiva; les aygües del riu anant cap a mar; l'estudi d'una assignatura, etc., derivant-ne lo verb *cursar*.

lloch de Sant Martí de Provençals, prengué lo nom de *Cros Çe Mel*, nom que al segle XI se varià ab lo de *Clot de Mel*, y avuy sols li queda lo de *Clot*.

Es interessant constatar com la paraula *cros* desorienta a autors tan distingits en estudis toponímichs com Balari y Jovany y Hipòlit Cochéris.¹ Pretenen trobar son origen ab explicacions sobradament forçades, essent així que la que aquí'ns surt, a nosaltres, se presenta d'una manera natural.

Una important via romana que segueix la ribera del Cinca y del Éssera (quals interessants fragments havèm examinat més d'una vegada entre Barbastro y Graus), donà nom a la comarca per hont passà la famosa *Ripa-corsa* ò Ribagorça, ò ribera del camí, mal transformada en *Ripa-curcia* per les llatinisacions usuals en los escribans dels segles IX al XII, que tant nos han desorientat. *Corsà*, poble de Balaguer y també del Empordà; aquest darrer està al pas d'una de les principals vies romanes. *Corsà-vell* (avuy dit *Cursavell*), està en lo terme municipal de Basagoda (Gerona). *Cassà* pot ésser corrupció de *Corsà*, v. g. *Cassà de la Selva* (Gerona). A Argentonà existeix *Lo Cros*, junt al vell camí d'Iluro, conegut per *Camí del Mitj*, en qual lloch arrencava la carretera del Vallès atravessant la serra de Parpers per Càn Carreras. En aquesta pujada s'aprecien uns dos kilòmetres de construccions romanes. Un document del 1017 diu «in rio de Llutos sive in ipsa cros», y per Riudellots (Gerona) passava la gran via romana dels Pyreneus a Càdix, de la qual s'en veuen allí importants fragments. Antiquíssimes vies y de molt trànsit comarcal se troben en los llochs coneguts per Càn Toni Gros (Collsacabra) y Sant Pere Gros (Cervera). Aquí, paraules de significat ben diferent, venen a confondre en la toponimia: *gros* corrupció del substantiu *cros* y *gros* adjectiu sinònim de gran;² com també *cros* ab *clos*, derivat de *clausum*, participi del verb llatí *claudere*, tancar, com v. g., lo *Clos dels frares* als Josepets (Barcelona), al segle XVIII, ben diferent de Sant Joan *Ces Closes*, qual església, en los anys 1097 y 1175, era dita Sant Joan *de Crosis*.

Mont-cortés també sembla derivar de *cors*; porta dit nom un poble prop d'Araonyó (Segarra), situat en l'antiga via de Cervera a Tàrrrega, junt al castell del Mor; lloch rublert de ceràmica romana, ab interessant *columbari* y sepulcres excavats en la roca. Al *Pla de Corts* (Pallars) atravessat per una via pre-romana, hi ha altre lloch dit *Mont-cortés*.

1. Hipòlit Cochéris fa derivar la paraula *cros* de *crota* (ço es, gruta); d'ella en suposa variants a *crotum* y a *crosum*, y tots devallant de *crypta* (*Origine des noms de lieu*, p. 50). Així mateix, En Balari y Jovany, desorientat, deya: «Díez propone como etimología, el participio de perfecto *corrosus* del verbo *corrodere*, y por otra, Gastón París y Forster son de parecer que *crues*, del antiguo francés, y *creux*, del moderno, correspondiendo a *cros* del provenzal y del antiguo catalán, suponen la forma *crosum*, que no ha sido explicada todavía, por ser de origen incierto. El significado de *cros* es de hoyo, excavación.» (*Cataluña, Orígenes históricos*, p. 108.)

2. Balari y Jovany, al ocuparse de *cros*, consigna dos llochs, ahont, del segle X, sembla venia transmudat l'adjectiu *gros*, en la usual forma toponímica *cros*: la *cuma crosa* de la vall d'Albinyana (any 957); lo *pug-croso* del castell de la Menresana (any 1038); y lo francès *Moun-Cros* del Vivarais. Res se pot assegurar sense un major examen.

Deixarèm de banda les localitats castellanques que porten lo nom de *Cortes*, y les franceses de *Court*, puix, com dièm, poden devallar de *cohortes*. En cambi, a França descobreixen lo *cursus* originari, *Courci*, *Courzien*, *Coursac*, *Coursan*.

Mansiones eren les cases aparellades per los recambis de cavalls. Solien posarse en bifurcacions de camins y en llocs estratègichs, fòra de les ciutats. Constituïen la *mansió* diferents cossos d'edifici destinats a les persones, als animals, a dipòsits de grans, vins y fruyts de la terra. No podien faltar a cada jornada de camí. Si eren de menor capacitat ò importància, se'ls hi deya *stabulæ*. Feyen de moços de quadra esclaus públichs, que rebien lo nom d'*apparitores*.

Com origen de la *mansió* hi ha lo verb *maneo*, *mansus*, *manere*, permanèixer ò habitar.

Són moltes les paraules que devallen de les *mansiones* romanes y que avuy constitueixen noms de font catalans: *Mas*, *Mans*, *Manso*, *Mensió*, *Masó*, *Maçana*, *Mançana*, *Masada*. Si en la llengua castellana hi persevera la paraula *mesón* en son total significat primitiu, en la catalana la paraula *mas* y en la valenciana la de *masada*, denoten la gran casa rural, allunyada de poblat. Val la pena de consignar que existeixen a Catalunya hostals antiquíssims, situats en llocs solitaris, junt als més vells camins, coneguts per *Cân Maçana* y també per *La Maçana*. Molt bé pot assegurar-se que farà uns dos mil anys, ò més, que allí s'hi alberguen passatgers. Visible mostra de la força que arriba a tenir la costum popular, al satisfer necessitats socials efectives. Exemples: *l'hostal de la Maçana* (una redundància que tant abunda en la toponímia) al Montsech;¹ *Cân Massana* a Montserrat (qual collada se coneix per *Coll de la Massana*): en 1359 figurava lo castell de *Massana Sobirana* en la vegueria de Manresa y Berga;² durant lo segle xv se parla d'un coll de *la Massana* al territori de Barcelona, vers lo Llobregat; lo pas de *la Massana* als Pirineus, prop la costa empordanesa; la vall de *la Massana* al Principat d'Andorra; la serra de *la Massana* a Camarasa; lo torrent de *la Massana*, que forma la riera de Rajadell (Bar

1. Nostre bon amich En Lluís Marian Vidal, ha deixat escrita una bella narració radicant en aquest vell *hostal de la Maçana*. (*Cuentos que no ho són*, p. 110, y també *Narracions*, p. 533 del quadern dedicat a dit escriptor per *Lectura Popular*.)

2. En la llengua alaràbiga, la influència romana ha perseverat en lo manteniment de les paraules *mas*, *manzel* ò *masal*. De tal manera, que algun nom toponímich valencià, compost de *mas*, podria devallar de l'aplicació d'alguna de les formes sarràhines. A propòsit del poble de *Masalavés*, escrigué En Julià Ribera y Tarragó: «El significado de la palabra árabe *Mánzel* en estos casos (*Manzel Náçar* y la abreviada vulgar mora *Mázelnáçar*) no es dudosa para mí: significa *hospedería* o *posada* (si aparece en la toponímia de la ciudad), y e lde *parador* o *venta donde se albergan viajeros* (si se refiere a sitio que está en el campo, sobre todo junto a una carretera). (Todos los diccionarios árabes dan como fundamental en esta palabra *Mánzel*, el sentido de *albergue*, *mansión*, *estación* o *lugar de parada que se hace durante el viaje o camino*). «*Máçal hauézn* acabó por pronunciarse y escribirse *Maçalaués*» significant «el *parador* o *venta* de los *Hauézin*. Los *Hauézin* constituyeron una tribu de famosas tradiciones guerreras, entre las que poblaban la península arábica en tiempos inmediatos a Mahoma.» (*Almanaque de Las Provincias para 1909*, p. 190.)

celona). Són molts los municipis catalans hont perdura lo nom *Massana* en alguna partida rural, com v. g. Coll de Nargó, Ribes, Fontllonga, Rajadell, Camarasa, Alòs, etc. *Massanet* existeix en dos municipis geronins; *Masó* poble del partit de Valls; *Mas-Masó* a Fogàs de Tordera; *Mas-corts*; *Mansolí*, a Sant Hilari Ça-calm; *Car-mançó* als Pyreneus d'Empordà, etc. A Valencia, *La Masada* se troba en nombrosos termes municipals (Villahermosa, Fuentes de Ayodar, etc.).

Ab la forma de *Manzana* se troba a Valencia (hont està lo barranch de *la Manzana*: lo caseriu de *la Manzanera* a Villahermosa) y a Aragó (hont la Val de *Manzana* es lloch de parada dels ramats en la vereda, a una jornada d'Ansó). *Mesones* es lloch de Çaragoça.

Mas, forma derivada de *Massana*, abunda de tal manera en la toponimia de Catalunya y de Valencia, que'ns creyèm rellevats de continuarne mostres.

En los usuals lèxichs castellà y francès, la *mansion* llatina ha pres idèntica forma en *mesón* y en *maison*, d'ús correntíssim en abdós idiomes, sense que l'hu l'hagi pres del altre. Covarrubies en 1611, suposà que la primera devalla de la segona. En la toponimia castellana anctèm la nova forma *Al-mansa* (Albacete). En la llengua francesa ha pres també les formes de *mas* y de *meix*. D'entre sos diferents pobles es remarcable *Mal-maison*, com denotant la major de les mansions. *Maisons*, lloch de la Xampanya, té interessant homònim al N. d'Italia, al any 896 en la *domum novam que vocatur Masons*.*

Les *Mutationes* romanes, ò senzills llochs de recambis de cavalls, ab estables (*stabulum*) y graner (*horreum*), no sabèm que hagin deixat rastre en la toponimia hispana, així com en la francesa, segons Cochéris (p. 132) han deixat los noms de lloch *Muison* (Marne) y *Mudaison* (Hérault), lo darrer dit en 1004 *locus de Mutationibus*.

Stabulum ò *stabule*, origina les paraules *stable* y *stal*, ò sigui en ortografia moderna, *establiment*, *estable* y *hostal*: de la mateixa manera lo *stabularius* del llatí clàssich, es en actual vulgar lo *stabuler*, *stabler* y *hostaler*. En tots los pobles per hont creuaren les vies imperials romanes, pot anarse seguint aquesta paraula: en francès *étale* (d'hont los noms toponímichs *Estables*, *l'Etape*, *Etampes*, *Establet*, *Etaples*, *Etableau*, *Etaves* y *Stable*): en italià *stalla*; en anglès, *staple*; en alemany, holandès y suech, *stapel*; en danès *stabel* (d'hont *Stabel-Stad* ò població ab dret a dipòsit comercial); en irlandès *stabbe*. Diu Cochéris (p. 132) que apareix en la baixa llatinitat ab la forma *stapula*, significant la plaça pública hont los comerciants venen obligats d'aportar-hi llurs mercaderies per a ésser venudes.

Es freqüentíssim en los itineraris romans, trobarhi estacions ab lo nom de *stabulum* y diferents qualificatius; *Hostal-roig* al cim de la serra del Montsech, en lo vell camí de Meyà a Lliminyana, té encara runes de construcció romana, en una vehina

* César Cantú, *Histoire des Italiens*, v. I, p. 492, París, 1859.

altura; *Stal-rich* (Gerona) es altre d'aquests establiments de l'època romana, que ha perseverat y prosperat mercès a sa situació esplèndida, en la gran via militar romana de les Galies; en aquest lloch se bifurcava; mentres una branca seguia per l'interior cap a Arragona (Sabadell) y *Stabulum Novum* (Calafell), una altre se dirigia vers la costa, passant per Sant Iscle de Vallalta, Arenys de Munt, Llavanes, Teyà, Tiana, tirant vers lo Besòs per Gramanet, y ajuntantse a Estalella (Sant Andreu de Palomar) ab la via general de Barcelona a Montcada y Vallès. Són molts los *Hostals* y *Hostalets* que han donat nom a partides rurals ò a nuclis de població catalans. *Hosta-franch* ve mentat en 1359 al lloch d'Aranyó, sinònim dels *Hostafranchs* barcelonins posats en la unió de les dues velles vies ibèriques de Barcelona, al extrem de la vall del Llobregat, per anar a Martorell, l'una, y a la part baixa del Llobregat, per anar a les costes de Garraf, l'altre.

Les precedents observacions que fem de Catalunya, se poden consignar també de les demés regions d'Espanya. Existeix a les afores de la ciutat de Valencia, sortint per lo pont de Serranos, un gran hostel que se suposa romà, hont hi ha una columna la qual la tradició assegura hi fou lligat Sant Vicens Màrtir. *Hostalets* es un barri de Puzol com *Hostalejo* es una vella casa junt al antich camí que va de Villahermosa (Castelló) a Puerto Mingalvo (Terol), y altre *Hostalejo* fou antiga possessió dels Templers prop de Jérica (Castelló) a poca distancia d'un pont romà arruïnat. Ab la rara particularitat de què lo camí antiquíssim que per allí passa, los del país lo coneixen per *camino de Cartagena*, recordant lo temps en què tots aquells pobles pertanyien al *Conventus Cartagenensis*, y tenien d'acudir a Cartagena, per dirimir les qüestions de justícia, seguint lo camí que duya a tant llunyana població.

Stal-dach, en l'any 1284 era un mas de Sant Feliu de Pallarols, que indicava lo passatge d'una via romana.*

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

(Continuarà)

* Protocols de Sant Feliu de Pallarols, v. I, arxiu de Protocols d'Olot.

BIBLIOTECA

ENTRADA DE LLIBRES DURANT EL TRIMESTRE ABRIL-JUNY DE 1918

ADQUISICIONS

- Academia Española (Real)*. — *Gramática de la Lengua Castellana*. Nueva edición, reformada. — Madrid, Perlado, Páez y C.^a, Sucesores de Hernando. Impresores y Libreros de la R. A. E. 1917. 1 vol.
- Academia de la Historia (Real)*. — *Cortes de los antiguos Reinos de Aragón y de Valencia y Principado de Cataluña*, publicadas por la... Tomo XXIV. — Madrid, Establecimiento Tipográfico de Fortanet. 1918. 1 vol.
- Academia de Jurisprudencia i Legislació*. — *Estudis de Dret Català*, pels senyors Joseph Pella i Forgas, Antoni M.ª Borrell i Soler, Carles M.ª Soldevila, Ramon Coll i Rodés, F. Maspons i Anglasesell, Guillem A. Tell, Emili Saguer i Olivet, Joan Martí i Miralles, Josep Faustí i Condomines i Tomàs Fontova. — Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat. 1918. 1 vol.
- ANDERSEN (JOAN CRISTIÀ). — *Contes de...* Traducció de Joan d'Albaflor. — Barcelona, Editorial Catalana. Estampat als Obradors Gràfics Verdaguer. 1918. 1 vol.
- Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona. Año XIV. 1915*. Publicado por el Ayuntamiento de Barcelona, Negociado de Estadística. — Barcelona, Imprenta de Henrich y C.^a en C. 1917. 1 vol.
- Arquitectura y Construcción. 1917*. Resumen anual de arquitectura, bellas artes, ingeniería, decoración e industrias constructivas, así en España como en el extranjero. Libro del arquitecto y del constructor. Anuario de la Construcción para 1918. — Barcelona, Establecimiento Gráfico Thomas. 1918. 1 vol.
- ARTÍS (AVELÍ). — *La llum dels ulls*. Comedia en dos actes. — Barcelona, Impresa a casa de l'autor. 1918. 1 vol.
- BAROJA (Pío). — *Los Caudillos de 1830*. Novela. — Madrid, Rafael Caro Raggio, Editor. 1918. 1 vol.
- BENAVENTE (JACINTO). — *Teatro*. Tomo XXIV. *El mal que nos hacen. Los cachorros. Caridad*. — Madrid, Librería de los Sucesores de Hernando. 1918. 1 vol.
- BINET (ALFRED). — *L'Année Psychologique*. Publiée par... Anys 1909-1914. — Paris, Masson et Ce, Éditeurs Libraires de l'Académie de Médecine. 6 vols.
- BRÉHIER (LOUIS). — *L'Art Chrétien*, son développement iconographique des origines à nos jours.

- Ouvrage illustré de deux cents quarante et une gravures. — Paris, Librairie Renouard. H. Laurens, Éditeur. 1918. 1 vol.
- BRUGUIÈRE DE GORGOT (ANDRÉE). — *Dans les ruines d'Ampurias*. Sonnets. Traduits en vers catalans par Maria-Antonia Salvà. Préface de Josep Carner. Édition ornée d'un frontispice de Daragnés. — Paris, Chez Sengarad. 1918. 1 vol.
- BUIGAS (JOAQUIM). — *De tots colors*. — Barcelona, Editorial Buigas. Impressor, A. Artís. 1918. 1 vol.
- CAPDEVILA ROVIRA (JOAN). — *La veu dins el marí*. Poemes. Edicions de «El Camí». — Vilanova i Geltrú, Impremta Social de Josep Ivern Salvà. 1918. 1 follet.
- CARANDELL (JUAN) y GÓMEZ DE LLARENA (J.). — *El glaciariismo cuaternario en los montes ibéricos*. Trabajos del Museo Nacional de Ciencias Naturales. Serie Geológica, n.º 22. — Madrid, Imprenta Clásica Española. 1918. 1 follet.
- LUA (FRANCISCO). — *Los dos masos*. Novela histórica, ilustrada per l'autor. — Barcelona, Impremta La Renaixensa. 1918. 1 vol.
- COLOM (GUILLEM). — *Juvenilia*. Primeres poesies. — Sòller, Obrador dels mestres impressors Marquès i Mayol. 1918. 1 vol.
- CORRAL (JOSÉ M.ª DE). — *El método microquímico de Bang para la determinación del azúcar de la sangre, y las modificaciones de Asher*. Anales : Tomo XVII, Memoria 1.ª. — Madrid, Establecimiento Tipográfico de Fortanet. 1918. 1 follet.
- DARÍO (RUBEN). — *Letras*. Ilustraciones de Enrique Ochoa. Volumen VIII de las Obras completas. — Madrid, Editorial Mundo Latino, Tipografía Yagües. 1918. 1 vol.
- *Canto a la Argentina. Oda a Mitre y otros poemas*. Ilustraciones de Enrique Ochoa. Vol. IX de las Obras completas. — Madrid, Editorial Mundo Latino, Tipografía Yagües. 1918. 1 vol.
- FRANKOWSKI (EUGENIUSZ). — *Hórreos y palafitos de la Peninsula Ibérica*. Comisión de Investigaciones Paleontológicas y Prehistóricas. Memoria n.º 18. — Madrid, Museo Nacional de Ciencias Naturales (Hipódromo), Imprenta Fortanet. 1 vol.
- GARCÍA CARAFFA (ALBERTO y ARTURO). — *Españoles ilustres : Gabriel y Galán*. — Madrid, Imprenta de Juan Pueyo. 1918. 1 vol.
- GARCÍA VILLADA (ZACARÍAS). — *Crónica de Alfonso III*. Edición preparada por... Junta para ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas. — Madrid, Establecimiento Tipográfico Sucesores de Rivadeneyra. 1918. 1 vol.
- GIMÉNEZ DE CISNEROS (DANIEL). — *Geología y Paleontología de Alicante*. Trabajos del Museo Nacional de Ciencias Naturales. Serie Geológica, n.º 21. — Madrid, Establecimiento Tipográfico de Fortanet. 1917. 1 vol.
- GORDON SELFRIDGE (H.). — *The Romance of Commerce*. Wit illustrations. — London, John Lane, The Bodley Head. 1918. 1 vol.
- GUIMERA (ANGEL). — *Al cor de la nit*. Drama en tres actes, original de... — Barcelona, Impremta La Renaixensa, 1918. 1 vol.
- HAEBLER (CONRADO). — *Bibliografía Ibérica del siglo XV*. Segunda parte. — La Haye, Martinus Nijhoff. 1917. 1 vol.
- JAMMES (FRANCIS). — *Col·lecció de lírics mundials. Les Geòrgiques Cristianes*. Traducció de Maria Antonia Salvà. Prefaci de Josep M.ª Sagarra. — Barcelona, Publicacions de La Revista. Tallers Gràfics d'Antoni López. 1918. 1 vol.

- Lectura Popular. Biblioteca d'Autors Catalans.* Vol. XV. (Maragall, Bell-lloch, Raventós, Roca Sans, Martí, Careta, Aladern, Pla, Roca, Draper, Roure, Peña, Carreras, Paler, Miquel, Vilà, Puiggarí). — Barcelona, Ilustració Catalana. 1 vol.
- LÓPEZ AYDILLO (EUGENIO). — *El Obispo de Orense en la Regencia del año 1810.* Planteamiento de los problemas fundamentales de la vida constitucional de España. — Madrid, Imprenta de Fortanet. 1918. 1 vol.
- LLORENS DE SERRA (SARA). — *Monòlegs per a infants.* — Barcelona, J. Horta, Impressor. 1918. 1 vol.
- MARTÍ I MONTEYS (A.). — *En el llindar.* Poesies. — Barcelona, Francesc X. Altés y Alabart. 1918. 1 vol.
- MARTÍNEZ-ALCUBILLA (MARCELO). — *Boletín Jurídico Administrativo. Apéndice de 1917.* — Madrid, Imprenta del Asilo de Huérfanos. 1918. 1 vol.
- MASIFERN (RAMON). — *Coses de l'Ampurdà.* Idilis y Cançons. — Barcelona, Tipografia Castillo. 1918. 1 vol.
- MASPERO (G.), MICHELET (J.), RENAN (E.), DURUY (V.), etc., etc. — *Novísima Historia Universal*, desde los tiempos prehistóricos hasta nuestros días, escrita por... Traducción de Vicente Blasco Ibáñez. Tomo X. *Las guerras de religión.* — Valencia, Sociedad Editorial Prometeo. 1 vol.
- MOLINÉ Y BRASÉS (E.). — *Llibreters barcelonins del segle XVI. Cabrit. Trinxer.* — Barcelona, Impremta d'Henrich y C.^a, en Com.^a. Llibreria Antiga y Moderna de S. Babra. 1918. 1 follet.
- MUSTIELES (JACINT M.^a). — *Flama.* Poesies. — Barcelona, Biblioteca Valencia, Impremta La Renaixensa. 1916. 1 vol.
- PALOMER (MN. JOSEP). — *Un patge de Maria Antonieta (El Girondí Gensonné).* Apuntacions històriques de la Revolució Francesa. Pròleg de Joan Draper. — Arenys de Mar, Tatjé, Impressor. 1 vol.
- Parthénon (Le).* — L'Histoire, l'architecture et la sculpture. Introduction par Maxime Collignon, membre de l'Institut, professeur à l'Université de Paris. Photographies de Frédéric Boissonnas et W.-A. Mansell & Co. — Paris, Librairie Centrale d'Art et d'Architecture, Ancienne Maison Morel, Ch. Eggimann, Successeur. 1 vol.
- PEDRELL (FELIPE). — *Cancionero Musical Popular Español.* Tomo 1.º. — Valls (Cataluña), Eduardo Castells, Impresor-Editor. 1 vol.
- PELLA Y FORGAS (JOSÉ). — *Código Civil de Cataluña.* Exposición del Derecho Catalán comparado con el Código Civil Español. Tomo 3.º. — Barcelona, Impresor J. Horta. 1918. 1 vol.
- PONS (JORDI). — *Versos de...* — Sabadell, Impremta d'En Joan Sallent. 1918. 1 follet.
- PRAT DE LA RIBA (E.). — *Per la llengua catalana.* Pròleg de J. Bofill i Matas. — Barcelona, Publicacions de La Revista. Tallers Tipogràfics de la Casa de Caritat. 1918. 1 follet.
- PUIG PUJADAS. — *Vida d'heroi.* Narcís Monturiol, inventor de la navegació submarina. Prefaci d'Ignasi Iglesias. — Barcelona, Impremta i Llibreria L'Avenç, Massó, Casas & C.^a. 1918. 1 vol.
- PUJULÀ (FREDERIC). — *En el repòs de la trinxera.* Cartes del soldat a l'amic. — Barcelona, Impremta d'Antoni López. 1918. 1 vol.
- QUER, PÈRE. (FÉLIX). — *Flors místiques.* Poesies dedicades a la Verge Maria. — Barcelona, Editorial Perelló, S. A., 1918. 1 vol.
- REDONET Y LÓPEZ-DÓRICA (LUIS). — *Los «Usatges» de Barcelona.* — Madrid, Imprenta de Fortanet. 1918. 1 vol.

- RIBA (CARLES). — *Càntic dels càntics i Llibre de Rut*. Publicacions de La Revista. — Barcelona, Tallers de les Arts Gràfiques, d'En Joan Comas. 1918. 1 vol.
- ROCAFORT (CEFERINO). — *España Regional*. Descripción por... Cartas corográficas por el Comandante de ingenieros Benito Chías y Carbó, y otros facultativos. — Barcelona, Establecimiento Editorial de Alberto Martín. 2 vols.
- RODRÍGUEZ SANZ (JOSÉ). — *Grupos de substituciones que dejan invariable un recinto plano circular múltiplemente convexo*. Publicaciones del Laboratorio y Seminario Matemático. Tomo 2.º, Memoria 4.ª. — Madrid, Imprenta de Fortanet. 1918. 1 follet.
- RUIZ DE ALARCÓN. — *Clásicos Castellanos. Teatro*. Edición y notas de Alfonso Reyes. — Madrid, Ediciones de La Lectura. 1918. 1 vol.
- RUIZ Y PABLO (ANGEL). — *Las metamorfosis de un erudito*. Novela. — Barcelona, Gustavo Gili, Editor. 1 vol.
- SAGARRA (JOSEP M.ª DE). — *Cançons d'abril i de novembre*. — Barcelona, Publicacions de La Revista. Tallers Gràfics d'Antoni López. 1918. 1 vol.
- SOLDEVILA (FERRAN). — *Exili*. Publicacions de La Revista. — Barcelona, Impremta de N.º Antoni López. 1918. 1 vol.
- TWAIN (MARK). — *L'Elefant blanc, robat*. Traducció de Josep Carner. — Barcelona, Editorial Catalana, S. A. 1 vol.
- VIRGILI. — *Eneida*. Traducció de Mossen Llorenç Riber. Il·lustrada per Joan d'Ivori. Vol. II. — Barcelona, Editorial Catalana, S. A. 1918. 1 vol.
- ZULUETA (ANTONIO DE). — *Promitosis y sindiéresis*. Dos modos de división nuclear coexistentes en Amebas del grupo «Limax». Trabajos del Museo Nacional de Ciencias Naturales. Serie Zoológica, n.º 33. — Madrid, Imprenta de Fortanet. 1917. 1 follet.

DONATIUS

- ABREU (ELÍAS SANTOS). — *Ensayo de una monografía de los tendipédidos de las Islas Canarias*. Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Vol. XIV. n.º 2. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.ª, Impresores. 1918. 1 follet.
- AGUILÓ Y CORTÉS (ISIDORO). — *Notas de actualidad sobre la elaboración del aceite de oliva*. — Barcelona, Herederos de Juan Gili, Editores. 1918. 1 follet.
- Alianza (Societat)*. — *Jocs Florals de la...* Poble Nou, 8 septembre de 1917. — Barcelona, Tipografia La Moderna. 1 vol.
- Almanach de L'Action Française*. 8e année. 1918. — Paris, Imprimerie Levé. 1918. 1 vol.
- Anuario Estadístico de la República Oriental del Uruguay*. Año 1915. — Montevideo, Tipografía Moderna de Francisco Arduino. 1917. 1 vol.
- Anuario de la Sociedad Económica Barcelonesa de Amigos del Pats*. 1917. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.ª. 1 vol.
- Ayuntamiento de Barcelona*. — *Memoria relativa a la reforma de la ley municipal en lo referente a las poblaciones de más de 100,000 habitantes*, que se eleva al Gobierno en virtud de lo acordado en sesión de 4 de mayo de 1918. — Barcelona, Editorial España. 1 follet.
- BARBOSA (RUY). — *Los Conceptos modernos del Derecho Internacional*. Disertación del Sr. ... — Londres, Jas, Truscott & Son Ltd. 1917. 1 follet.

- BASSAS (ANDREU). — *Els Privilegis de Castelló i del Comtat d'Empúries*. — Barcelona, Tipografia L'Avenç. 1917. 1 follet.
- BERTRANS SOLSONA (JOSÉ). — *Manual práctico del Patrono y del Obrero ante el Tribunal Industrial*. — Barcelona, Imprenta Hijos de Domingo Casanovas. 1918. 1 vol.
- BIADA Y VIADA (RDO. DR. D. ONOFRE). — *Noticia histórica del origen, vicisitudes, acontecimientos, instituciones y feligreses ilustres de la Iglesia parroquial de Santa María del Mar*. — Barcelona, Imprenta de E. Subirana. 1918. 1 follet.
- BOSCH GIMPERA (P.). — *L'Edat de la Pedra*. Minerva. Col·lecció popular dels coneixements indispensables, editada pel Consell de Pedagogia de la Diputació de Barcelona. Vol. 12. — Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat. 1 follet.
- *Ueber Iberischer Kultur*. Aus dem Katalanischen übersetzt von Fran Kaete Ballvé. — Barcelona, Sonderabdruck aus der Deutschen Zeitung fuer Spanien. 1 follet.
- *La Cultura Ibérica*. Conferencia donada a l'Ateneu Barcelonès en el curs d'extensió universitària de la Primavera de 1917. — Barcelona, Tallers d'Arts Gràfiques d'Henrich y C.^a. 1918. 1 follet.
- BRUGADA Y PANIZO (LUIS M.^a). — *Manual Eucarístico para la Comunión privada*. — Barcelona, Tipografía de Francisco Altés. 1918. 1 follet.
- Cámara de Comercio y Navegación de Barcelona*. — *Memoria Comercial del año 1916*. — Barcelona, Talleres de Artes Gráficas de Henrich y C.^a en C^{ta}. 1 vol.
- CARRERAS Y CANDI (F.). — *Bases de reorganización de las leyes Municipal y de Ensanche*. Ponencia que a la Asamblea de las Cámaras de la Propiedad y Asociaciones de Propietarios de España presenta la Cámara Oficial de la Propiedad Urbana de Barcelona, y en su nombre el Il^{tre}. Sr. D. ... — Barcelona. 1 follet.
- CHAMBERLAIN (JOHN). — *La supresión de la guerra*. — Valencia, Talleres Tipográficos La Gutenberg. 1918. 1 vol.
- COLUBÍ Y DE VIALA (JOSÉ M.^a DE). — *Los tributos sobre anuncios*. — Barcelona, Establecimiento Tipográfico de M. Galve. 1918. 1 follet.
- COMAS SOLÀ (JOSÉ). — *Resultados preliminares del estudio general estereoscópico de las corrientes estelares*. 1.ª Nota por ... Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Vol. XIII, n.º 28. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.^a, Impresores. 1918. 1 follet.
- Compañía Transatlántica*. — *Vapores correos españoles*. Libro de información. — Barcelona, Talleres Tipográficos y de Encuadernación Dalmau, Yuste y Bis, S. C. 1918. 1 vol.
- COROMINAS PRATS (D. I V.). — *Institut d'Apicultura*. Sainet. — Barcelona, Impremta Edmon, Artís i C.^a. 1914. 1 follet.
- *Al Museu*. Sainet. — Barcelona, Impremta d'Art. 1915. 1 follet.
- DELFINO (VÍCTOR). — *Confidencias del Profesor ...* Publicadas en la revista «Higia». — Madrid, Imprenta de Gabriel López del Horno. 1917. 1 follet.
- Documentos parlamentarios. Regionalismo y Nacionalismo*. Discursos pronunciados en el Congreso de los Diputados por los señores Don Víctor Pradera, Don Antonio Maura y Don Francisco Cambó. — Madrid, Tipografía de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos. 1918. 1 follet.
- ECHEGARAY (CARMELO DE). — *Elogio de Menéndez Pelayo*. Discurso. — Santander, Talleres Tipográficos de J. Martínez. 1 follet.
- España e Inglaterra*. Estudio objetivo de sus relaciones históricas. — Madrid, Hijos de T. Minuesa, Impresores. 1918. 1 follet.

- ESQUILO. — *Tragedias de...* Traducción nueva del griego por Leconte de Lisle. Puesta en castellano por E. Díez-Canedo. — Valencia, Sociedad Editorial Prometeo. 1 vol.
- Exposició de Barcelona. Treballs fets fins últims de 1917.* — Barcelona, Oficines de l'Exposició. Tallers d'Arts Gràfiques d'Henrich y C.^a. 1 àlbum.
- FAURA (M.) ET CANU (F.). — *Sur les Bryozoaires des terrains tertiaires de la Catalogne.* — 1916. (No hi ha peu d'impremta.) 1 vol.
- FERNÁNDEZ DE VELASCO (RECARDO). — *Teoría jurídica de las concesiones administrativas.* Publicado en la Revista de Derecho Privado. — Madrid, Imprenta Ibérica. E. Maestre. 1918. 1 vol.
- GUDIOL Y CUNILL (MOSSÈN JOSEPH). — *El Museu Arqueològich-Artístich Episcopal de Vich.* Memoria del Conservador d'aquest Museu. — Vich, Tipografia Balmesiana. 1918. 1 follet.
- Guta de Hoteles de España.* Primera edición. 1917. — Sevilla, Tipografía de Manuel Carmona. 1916. 1 vol.
- Instituto Catalán de las Artes del Libro.* — *Almanaque para 1918.* — Barcelona, Escuela Práctica Profesional. 1918. 1 vol.
- Institut de Cultura i Biblioteca Popular per a la Dona.* — *Crònica documentada de la Junta Directiva del ... Anys 1916 i 1917.* — Barcelona, Altés Impressor. 1 follet.
- Instituto de Reformas Sociales.* — *Preparación de un proyecto de ley sobre el trabajo a domicilio.* — Madrid, Sobrinos de la Sucesora de M. Minuesa de los Ríos. 1918. 1 vol.
- *Legislación del Trabajo.* Apéndice duodécimo. 1916. — Madrid, Sobrinos de la Sucesora de M. Minuesa de los Ríos. 1917. 1 vol.
- Junta de Ciències Naturals.* — *Anuari de 1917.* Primera i segona part. — Barcelona, Museu Martorell. Tallers d'Arts Gràfiques d'Henrich i C.^a. 1917. 2 vols.
- Junta del Puerto de Barcelona.* — *Memoria sobre el estado y progreso de las obras y la marcha de los servicios comerciales de dicho puerto durante los años 1916 y 1917.* — Barcelona, Imprenta Hijos de Domingo Casanovas. 1918. 1 vol.
- Lliga del Bon Mot. 1908-1918. Report.* — Barcelona, A. Artís, Impressor. 1 follet.
- MARCER Y OLIVER (RDO. DR. D. PEDRO). — *Estudio óptico-geométrico del haz luminoso que por una rendija penetra en la cámara oscura.* Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Vol. XIII, n.º 32. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.^a, Impresores. 1918. 1 follet.
- MESTRES (APELES). — *El color en el Quijote.* Discurso leído en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, en la solemne recepción pública de D. ... Contestación de D. Ramón D. Perés. — Barcelona, Imprenta de la Casa Provincial de Caridad. 1918. 1 follet.
- MEUNIER (ESTANISLAO). — *Contribución al estudio de la fosilización calcárea.* Traducción de Arturo Bofill y Pocho. Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Vol. XIII, n.º 29. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.^a, Impresores. 1918. 1 follet.
- MIQUEL Y PLANAS (R.). — *La Novela d'un Bibliòfil.* Diàlegs de Llibres. — Barcelona. Estampat a L'Avenç. 1918. 1 vol.
- *Les Confidències d'En Joan Bonhome.* Publicades segons el manuscrit original per ... — Barcelona. Estampat a L'Avenç. 1918. 1 vol.
- MIRET Y SANS (J.). — *Noves y documents inèdits sobre la família senyorial de Caboet y la qüestió d'Andorra.* — Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat. 1 follet.
- *Lettres closes des premiers Valois.* — Paris (VIe) Librairie Ancienne. Honoré Champion, Éditeur. Edouard Champion. 1917. 1 follet.

- MONEGAL Y NOGUÉS (TRINITAT). — *Reformes en la Legislació Mercantil. Tribunals de Comerç.* — Barcelona, Editorial Catalana. 1918. 1 follet.
- PI SUÑER (AUGUST). — *L'autonomia i el programa parlamentari.* Discursos. — Barcelona, Tipografia de R. Cardona. 1 follet.
- PÓLIT (ISIDRO). — *Observatorio Fabra. Determinación de la latitud de los pilares del círculo meridiano.* Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Vol. XIII, n.º 31. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.ª, Impresores. 1918. 1 follet.
- Proyecto de Estatutos de la Cámara del Libro.* Formulado por la Comisión ejecutiva de la conferencia de editores españoles y amigos del libro, celebrada en Barcelona durante los días 8 y 9 de junio de 1917. — Barcelona, 1918. 1 follet.
- ROCA (JOSEPH M.ª). — *En Jaume Ramon Vila, heraldista català de començaments del segle XVII.* Discurs llegit en la «Real Academia de Buenas Letras» de Barcelona, en la solemne recepció pública de D. ... Contestació de D. Ernest Moliné y Brasés. — Barcelona, Impremta de la Casa Provincial de Caritat. 1918. 1 follet.
- ROCA I CODINA (ANTONI). — *Catalunya i la guerra.* — Barcelona, 1918. 1 follet.
- RODRÍGUEZ MÉNDEZ (DR.). — *Lacticoterapia y Bacterioterapia láctica.* — Barcelona, Oliva de Vilanova, Impresor. 1918. 1 vol.
- SAGARRA (FERNANDO DE). — *Noticias y documentos inéditos referentes al Infante Don Alfonso, primogénito de Don Jaime I.º y de Doña Leonor de Castilla.* — Barcelona, Imprenta de la Casa de Caridad. 1918. 1 follet.
- TOYNBEE (ARNOLD J.). — *El terrorismo alemán en Bélgica.* Narración basada en los documentos. Con una introducción por Ramiro de Maeztu. — Londres, Hayman, Christy & Lilly, Ltd. 1917. 1 vol.
- VALCÁRCEL (ANTONIO). — *Poetas.* Con un prólogo de Marcelo Macías. — Tipografía El Eco de Santiago. 1917. 1 vol.
- VALLS (JOSEP M.ª). — *El llibre de la pagesia. Estalviem sojre. Els polisulfurs.* — Barcelona. Altés, Impresor. 1918. 1 follet.
- Verdun.* — Magazine dedicado a conmemorar el primer asalto de la plaza de Verdun. — México, 1918. 1 àlbum.
- VICTORIA, S. J. (R. P. DR. EDUARDO). — *Importancia de los coloides en la química contemporánea.* Memoria leída por el académico electo ... y Discurso de contestación por el académico numerario Dr. D. Eugenio Mascareñas. Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Vol. XIII, n.º 30. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.ª, Impresores. 1918. 1 follet.
- Vie Catholique dans la France contemporaine (La).* Publication du Comité Catholique de propagande française à l'étranger. — Paris, Imprimerie Paul Despont. Blond & Gay, Éditeurs. 1918. 1 vol.
- VIVES (SALVADOR). — *El Doctor Martí i Julià.* Discurs llegit en la sessió necrològica que celebrà la Societat de Psiquiatria y Neurologia el 9 de desembre de 1917. — Barcelona, 1918. 1 follet.
- WHITNEY-WARREN. — *El deber de los neutrales.* Conferencia. — Madrid, P. Orrier. 1917. 1 follet.
- WILSON. — *Missatge del President..., endreçat al Congrés dels Estats Units el 8 de janer de 1918.* Traducció catalana. — Barcelona, Impremta L'Avenç. 1918. 1 vol.

CRÒNICA

Durant el trimestre abril-juny han tingut lloch en l'ATENEU BARCELONÈS els actes públics que s'esmenten a continuació:

El dia 2 d'abril, D. Santiago Valentí y Camp desenrotllà la segona part de la conferencia donada'l 26 del mes anterior sobre'l tema : *La dona de demà : Ellen Key, sa vida y ses obres.*

El dia 9, els alumnes de la càtedra de Química Orgànica aplicada a la Farmacia, qu'explica en nostra Universitat el Dr. Murúa, presentaren diversos productes sintètics, per ells preparats.

El dia 18, dissertà D. Rafel Forns sobre *El impresionismo del color y su técnica.*

El dia 22 hi hagué altra conferencia, ab projeccions lluminoses, a càrrech de D. Vicens Diego Abat, qui explanà'l tema : *Consideraciones sobre la navegación en tiempo tempestuoso.*

El dia 23, ocupà la càtedra del'ATENEU l'eminent professor de l'Escola d'Alts Estudis de París, M. Víctor Bérard, davant d'una concorrencia tan distingida com nombrosa, que apenes pogué encabirse en la sala d'actes. Feta pel senyor President D. Miquel S. Oliver, en oportunes y sentides frases, la presentació del conferenciant, aquest, ab gran fluidesa de paraula y d'una manera magistral, desenrotllà'l tema : *Les Latins et le Monde nouveau.* L'originalitat de sos punts de vista filosòfics, per damunt d'una vasta y sòlida erudició, fou ben apreciada per l'auditori, que aplaudí calurosament al docte conferenciant.

El dia 11 de maig tingué lloch una sessió necrològica organisaada per la «Casa de América» en honor del qui fou president del Ateneu de Madrid, D. Rafel M. de Labra.

El dia 18, la Sra. D.ª Regina Lamo de O'Neill dissertà sobre'l tema *Frivolidades.*

El dia 21, D. Rossend Serra y Pagès donà una lectura comentada de la noveleta ràpida *El telaeorofon del Dr. Busquets.*

El mateix dia 21 tingué efecte una conferencia a càrrech del Dr. D. Adolfo Bonilla Sanmartín, catedràtic de la Universitat de Madrid, sobre'l tema : *El pensamiento filosófico de Raimundo Lulio.*

El dia 27, D. Ferran Bosch y Martí explanà'l tema : *Exquisiteces del Quijote.*

*

De les dues últimes conferencies d'aquest trimestre, donades els dies 21 y 25 de juny pel Secretari general D. R. Miquel y Planas, cal ferne especial esment, ja que constitueixen un treball important sobre lingüística catalana y un document que en lo successiu hauran de tenir en compte no sols els qui s'ocupen de filologia, sinó els amants de nostra llengua en general.

El sol anunci del tema *Contra la Reforma Lingüística*, havia promogut gran espectació y apassionats comentaris. No disposant d'espai per a insertar un extracte de la interessant peroració del Sr. Miquel y Planas, ens limitarem a consignar alguns dels punts que tractà, y especialment els que fan referencia als perills que, segons el conferenciant, s'enclouen en la reforma lingüística iniciada trenta anys enrera per uns quants innovadors, y avuy implantada oficialment per l'Institut d'Estudis Catalans seguint les inspiracions del distingit gramàtic D. Pompeu Fabra.

El Sr. Miquel y Planas va rebatre ab arguments científichs varies de les regles noves. Sostingué que'l Sr. Fabra havia interrogat capciosament la ciencia filològica, y digué que en aquestes qüestions hi ha una gran part reservada al sentiment, que la ciencia per sí sola es incapaç de resoldre. Així com la química no arribarà may a produhir un home, la filologia serà sempre impotent per crear una sola linia immortal, d'aquelles en les quals una idea o una emoció semblen fixades a perpetuitat, ab tota la força vibratoria del impuls que les arrencà de l'ànima humana.

Afirmà que'l gramàtic y'l filòleg poden desnaturalisar un idioma si traspassen els límits de llur verdadera missió, com ja en son temps ho remarcava Fenelon, al ocuparse dels gramàtics excessivament savis y complicats. El Sr. Fabra, qu'era prou competent per aportar una contribució utilíssima a nostra llengua, hi ha aportat una reforma estrident, en pugna ab nou segles d'història literaria, ab totes les obres dels autors clàssichs, y ab més de cinquanta anys de gloriosa renaixença. La unificació ortogràfica pot ésser sempre útil; però no es pas això lo que prudentment s'ha intentat fer, sinó que s'ha traspalsat tot. No es possible imaginar una literatura sense precedents immediats, sense autoritats vives, situada voluntariament fóra de la tradició nacional, atenta a decadentismes y extravagancies exòtiques, y cercant una originalitat que s'escapa com un follet per caure en l'abstracció o en el barboteig de les nocions incompletes. Acceptant la reforma Fabra, nostra escriptura anterior resulta inaprofitable, y's crea un idioma teòric, una mena d'*esperanto* hont tot estil personal devé incolor y neutre. Els escriptors de fama més ben adquirida, són corretgits no sols en llur ortografia sinó en llur sintaxis y en llur lèxic quan han d'anar al públich sofrint la previa adaptació a les condicions requerides pels filòlegs reformadors. D'aquí prengué peu el conferenciant per a tractar del *dialecte periodístich* (tan diferent de la llengua viva) a què la reforma, rigorosament acatada, ha donat lloch en gran part de la premsa periòdica catalana.

Senyalà'l fet de què la gent jove hagi acceptat la reforma produhintse un cas extraordinari de sumissió mental, y preguntà als iniciadors y patrocinadors de les noves lleys si han pensat en la seva responsabilitat davant dels perills que s'anuncien en aquest procés de descaracterisació de la llengua catalana escrita.

El dissertant fou objecte de grans aplaudiments per part dels que participen de ses idees, essent també molts els adversaris que li estrenyeren la mà, felicitantlo per l'esforç d'anàlisi y per l'estudi que suposa'l seu treball.

*

El dia 18 d'abril perdé l'ATENEU un dels seus socis més prestigiosos : D. Antoni Suñol y Pla.

Son clar talent y sa vasta cultura li guanyaren la consideració de tothom; son tracte bondadós, son desinterès, ses virtuts públiques y privades y son alt esperit de justícia, el feren doblement respectat y estimat.

Havia sigut president de la Unió Catalanista, y més tart Diputat provincial per la Unió Federal Nacionalista Republicana. Son catalanisme y son lliberalisme eren inquebrantables.

Ab els senyors Folguera y Duran y Verdaguer y Callís, firmà la primera proposició per a constituir la Mancomunitat de Catalunya.

La seva precària salut y les decepcions sofertes el tenien últimament retret de la vida política; mes no deixava may de freqüentar l'ATENEU, hont amichs y adversaris s'honoraven ab el tracte d'aquest home integèrrim. La seva mort produhí en tots gran consternació, y el seu enterrament constituí una imponent manifestació de dol, a la que concorregueren distingides representacions de la intellectualitat y de la política genuinament catalanes.

Fou enviat a la familia l'ofici de condol que a continuació transcrivim :

«Per encàrrech de la Junta Directiva del ATENEU BARCELONÈS, dech manifestarvos la fonda pena ab què els socis tots d'aquesta Casa s'han enterat de la mort de vostre pare, el gran patrici D. Antoni Suñol y Pla : home de seny clar y de cor generós, que a la rectitut uní sempre la tolerancia y la cortesia, que fou model de cavallers y espill d'integèrrima y pura catalanitat.

D. Antoni Suñol feya honor a l'ATENEU BARCELONÈS, del qual era antich soci, com n'havía fet als mateixos càrrechs, ja de sí honorífichs, que'l poble català li havia confiat. La seva amistat afectuosa serà aquí ben anyorada dels que assiduament el tractaren. Pel buyt qu'entre ells deixa capim lo immesurable de vostre desconhort filial : desconhort que sols pot ésser compensat per la satisfacció d'haver tingut un pare semblant, y pel recort de les seves virtuts.

Que Déu vos guardi molts anys.

Barcelona, 19 d'abril de 1918.

El President, *Miquel S. Oliver.*

Sres. Filles de D. Antoni Suñol y Pla.»

*

Altre soci distingit, D. Joan Antoni Vidal de Solano, morí el dia 29 de juny. Fill del reputat catedràtic y escriptor D. Gayetà Vidal de Valenciano, gaudía de les mateixes amistats y simpaties que'l seu pare, y feya honor al seu nom. Era un enamorat fervent de les ciències exactes, en les quals havia assolida una reputació verdadera y sòlida, instruhinhi dues generacions com auxiliar de Química General en nostra Universitat. D'un any a aquesta part, lo delicat de la seva salut el privava d'exercir el càrrech. Antich soci del ATENEU, eren aquí ben conegudes y apreciades ses rellevants qualitats, a les quals, en l'últim trànsit, feren justicia ses moltes amistats acudint a acompanyar el cadavre.

La Junta Directiva s'associà al sentiment general, enviant a la familia l'ofici següent:

«La mort de D. Joan Antoni Vidal de Solano, que fou digne nebot de vostè y un dels socis més distingits y estimats del ATENEU BARCELONÈS, ha afectat profundament a aquesta Junta Directiva, qui'm confia l'encàrrech, honrós y trist a l'hora, de transmetre a vostè y demás honorables parents del finat, l'expressió del seu condol.

Estich segur d'interpretar els sentiments dels socis del ATENEU al manifestarli que'l recort del finat perdurará sempre en aquesta Casa, hont tantes amistats comptava y de tantes consideracions s'havía fet mereixedor ab son talent y ab son tracte exemplars, que'l feyen digne continuador dels prestigis d'una familia el nom de la qual ha estat espill de noble ciutadania, y gala y orgull de les ciències y de les lletres catalanes.

Déu el guardi molts anys.

Barcelona, 1.º de juliol de 1918.

El President, *Miquel S. Oliver.*

Sr. D. Enrich X. Vidal de Valenciano.»